

христологічній, пневматологічній, еклезіологічній перспективі. По-друге, на основі аналізу настанов Христа апостолам він вказує на такі важливі характеристики місії, як всеохопність у часі, географічному і соціальному просторі, готовність до викликів, ненасильницький характер. Місія є безпосереднім призначенням Церкви, і тому є обов'язковою для неї діяльністю.

Викладаючи цілісне богословське бачення місії як співпраці Бога-Трійці і християн у проповіді і поширенні Царства Небесного, Яннулатос закладає основу для богословської оцінки сучасного стану євангельської проповіді і множини явищ сучасного світу, які є викликами для християнства. Він свідомий численних проблем церковного життя і місії зокрема. Аналізуючи історичні прецеденти і сучасний стан православної місії, він звертає увагу як на їх позитивні риси і досягнення, так і на "хворобливі" ситуації. Здійснена ним загальна богословська характеристика місії як обов'язку Церкви має як спонукальний до дії, так і важливий методологічний характер. Подальші дослідження можуть стосуватися богословського аналізу сучасних проблем місії і світових викликів, застосування методології Яннулатоса і розвитку його ідей в богослов'ї місії XXI ст.

References:

1. Milutin, J 2007, Inculturation in Orthodox missionary work according to Archbishop Anastasios (Yannoulatos) of Albania. Master Thesis. Graduate Theological Union, Berkeley.
2. Pavel, A 2015, 'Archbishop Anastasios Yannoulatos' Contribution to the Development of Orthodox Missionary Theology', International Journal of Orthodox Theology, vol. 6:1, p. 63–86.
3. Tsirevelos, N 2022, "Liturgy after the Liturgy". A code phrase exhorting to missionary outreach Introduced by Archbishop Anastasios of Albania, Theology & Culture, vol. 5/1, p. 49–69.
4. Tsirevelos, N 2026, 'Intercultural Christian witness and communication in multicultural environments. Case study in the ministry of Archbishop Anastasios of Albania', Theology & Culture, vol. 10, p. 29–52.
5. Vassiliadis, P 2013, 'Introductory Remarks?', in Orthodox Perspectives on Mission, edited by Petros Vassiliadis. Fortress Press.
6. Veskousis, C 2024, 'Archbishop Anastasios of Albania: An Eastern Orthodox Example of Peace from a Religious Tradition Embroiled in Wars', Unity and Dialogue, vol. 79, p. 101–108.
7. Yannoulatos, A 2003, Facing the World: Orthodox Christian Essays on Global Concerns, Crestwood, NY: St. Vladimir's Seminary Press.
8. Yannoulatos, A 2010, Mission in Christ's Way: An Orthodox Understanding of Mission, Holy Cross Orthodox Press.

Надійшло до видання / Received
Прийнято до друку / Accepted

9.02.2026
01.04.2026

DOI 10.33930/ed.2019.5007.58(3-4)-12
УДК 271.222:929(477)"19/20"

ДІАЛОГ МІЖ ПЦУ ТА УПЦ — ПОЧАТОК ШЛЯХУ ДО ЄДНАННЯ ДВОХ УКРАЇНСЬКИХ ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВ

Я. Б. Корицький

Анотація.

Актуальність теми дослідження. Після першого періоду незалежнення православних в Україні, що розпочався в 2018-2019 рр. Стало зрозумілим, що дві українські православні церкви — ПЦУ та УПЦ, продовжують йти до своєї незалежності кожна своїм шляхом. Якщо ПЦУ зміцнювала свій автокефальний статус то УПЦ, яка свого часу практично проігнорувала участь у Об'єднавчому соборі 2018 р., почала свій рух до незалежнення від Московського патріархату з проведення Собору своєї церкви 27 травня

2022 р. Відсутність синхронності у діях цих двох церков, неоднорідність УПЦ у її ставленні до питання автокефалії та змагальність між ПЦУ та УПЦ актуалізують безпосередній діалог між ними. На веденні його останнім часом почав наполягати і Вселенський патріархат. Організація і ведення цього діалогу і складають актуальність даного дослідження.

Постановка проблеми. Рух двох церков до автокефалії або до її подальшого зміцнення не може сам собою привести до утворення в Україні єдиної помісної Православної Церкви, що базувалася б на Томосі отриманому від Вселенського патріархату у 2018-2019 рр. Нагальною потребою цього об'єднання стає безпосередній діалог між цими церквами за участі Константинопольського патріархату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обрана тематика знаходиться в центрі уваги як світських, так і конфесійних дослідників. Вона суттєво актуалізується в контексті російсько-української війни, намагання Московського патріархату розколоти світове православ'я за ознакою його ставлення до ситуації у православному середовищі України, а також пошуку пропозицій до організації діалогу між ПЦУ та УПЦ. Серед світських дослідників цих проблем слід відмітити І. Богачевську, О. Бродецького, В. Бондаренка, О. Сагана, Л. Филипович, Г. Целковського, Ю. Чорноморця, а також релігійних публіцистів Т. Деркач, Л. Самохвалову, К. Щоткіну, та ін. Церковні дослідники Кирило Говорун, архимандрит; Андрій Кураєв, диякон; Сільвестр Стойчев, архієпископ; Євстратій Зоря, митрополит; Климент Вечера, митрополит; М. Митрохін, С. Чапнін, К. Лученко, Еммануїл Адамакіс; Елпідифор Ламбридіадіс та ін також опублікували чимало матеріалів, що стосуються обраної теми.

Постановка завдання. Напрацювання концептуальної моделі об'єднання двох українських православних церков на основі наданого Томосу, що влаштувала б обидві церкви.

Виклад основного матеріалу. Спираючись на основні досягнення вчених у питанні об'єднання ПЦУ та УПЦ, з урахуванням розбіжностей у їхніх позиціях та установок священноначалля Вселенського патріархату, сформулювати реалістичну модель поєднання інтересів двох українських православних церков в Єдину помісну православну церкву.

Висновки. Тільки об'єднання усіх православних в Україні буде означати завершення більш як сорокарічного періоду існування конфліктів між православними юрисдикціями та формування здатності протистояти православних українців деструктивним діям Московського патріархату в Україні.

Ключові слова: ПЦУ; УПЦ; Вселенський патріархат; Московський патріархат; визнання об'єднаної Православної Церкви України; модель об'єднання двох церков; патріарший статус об'єднаної церкви.

DIALOGUE BETWEEN THE OCU AND THE UOC AS THE BEGINNING OF THE PATH TOWARD THE UNITY OF THE TWO UKRAINIAN ORTHODOX CHURCHES

Yaroslav Korytskyi

Abstract.

Relevance of the research topic. Following the first period of the emancipation of Orthodoxy in Ukraine, which began in 2018–2019, it became clear that the two Ukrainian Orthodox churches, the Orthodox Church of Ukraine (OCU) and the Ukrainian Orthodox Church (UOC), continued to pursue independence each along its own path. While the OCU was strengthening its autocephalous status, the UOC, which at the time had virtually ignored participation in the 2018 Unification Council, began its own movement toward independence from the Moscow Patriarchate by convening the Council of its Church on 27 May 2022. The lack of synchronicity in the actions of these two churches, the heterogeneity of the UOC in its attitude toward the issue of autocephaly, and the rivalry between the OCU and the UOC have made direct dialogue between them increasingly relevant. In recent times, the Ecumenical Patriarchate has also begun insisting on such dialogue. The organization and conduct of this dialogue constitute the relevance of the present study.

Statement of the problem. The movement of the two churches toward autocephaly, or toward its further consolidation, cannot by itself lead to the establishment in Ukraine of a single Local Orthodox Church based on the Tomos granted by the Ecumenical Patriarchate in 2018–

2019. *An urgent necessity for such unification is direct dialogue between these churches with the participation of the Patriarchate of Constantinople.*

Analysis of recent research and publications. *The chosen topic remains at the center of attention for both secular and confessional scholars. It has become especially relevant in the context of the Russian-Ukrainian war, the attempts of the Moscow Patriarchate to divide world Orthodoxy according to attitudes toward the situation within the Orthodox environment of Ukraine, as well as efforts to develop proposals for organizing dialogue between the OCU and the UOC. Among secular researchers of these issues, particular mention should be made of I. Bohachevska, O. Brodetskyi, V. Bondarenko, O. Sahan, L. Fylypovych, H. Tselkovskyi, and Yu. Chornomorets, as well as religious publicists T. Derkach, L. Samokhvalova, and K. Shchotkina, among others. Church scholars including Archimandrite Cyril Hovorun, Deacon Andrei Kuraev, Archbishop Sylvester Stojchev, Metropolitan Yevstratii Zoria, Metropolitan Klyment Vecheria, M. Mitrokhin, S. Chapnin, K. Luchenko, Emmanuel Adamakis, Elpidophoros Lambriniadis, and others have also published numerous materials related to the chosen topic.*

Objective of the study. *To develop a conceptual model for the unification of the two Ukrainian Orthodox churches on the basis of the granted Tomos, in a manner acceptable to both churches.*

Presentation of the main material. *Drawing upon the principal achievements of scholars concerning the unification of the OCU and the UOC, while taking into account differences in their positions and the directives of the hierarchy of the Ecumenical Patriarchate, the study seeks to formulate a realistic model for reconciling the interests of the two Ukrainian Orthodox churches within a single Local Orthodox Church.*

Conclusions. *Only the unification of all Orthodox in Ukraine will mean the end of more than forty years of conflicts between Orthodox jurisdictions and the formation of the ability of Orthodox Ukrainians to resist the destructive actions of the Moscow Patriarchate in Ukraine.*

Keywords: *OCU; UOC; Ecumenical Patriarchate; Moscow Patriarchate; recognition of the united Orthodox Church of Ukraine; model for the unification of the two churches; patriarchal status of the united church.*

Актуальність теми дослідження. Багаторічний конфлікт між православними юрисдикціями в Україні, що штучно підтримувався Московським патріархом, поволі наближається до свого завершення. Російсько-українська війна загострила відносини між РПЦ та УПЦ, продемонструвавши справжнє споживацьке ставлення РПЦ до православних українців, оголивши до самих підвалин ідеологеми “Русского мира”, що на думку відомого українського дослідника архимандрита Кирила Говоруна є своєрідним синтезом імперського та радянського періодів ідеологізації релігії [1].

На процес зближення двох Церков неодмінно вплине і відхід у засвіти, у березні 2026 р., Почесного Патріарха ПЦУ Філарета Денисенка, оскільки багатьма ієрархами в УПЦ він сприймався як уособлення негативних процесів, що відбувалися в українському православ’ї, починаючи з 90-х років минулого століття і до наших днів. Він хоч і був прихильником ідеї об’єднання православних в Україні, але бачив на чолі цього процесу, виключно себе. Саме така позиція призвела до виходу владики Філарета з ПЦУ та спроби утворити новий Київський патріархат, що вилилося в цілком маргінальне явище. Однак усі ці особливості історичної фігури владики Філарета жодною мірою не принижують його ролі у становленні автокефалії ПЦУ.

Провідну ж роль у справі об’єднання двох українських православних церков все більшою мірою відіграє Вселенський патріарх Варфоломій та його найближче оточення.

Постановка проблеми. Перед ПЦУ та УПЦ у справі об’єднання стоять поки що різні завдання. ПЦУ, виконуючи настанови патріарха Варфоломія повинна була б очолити процес перемовин та зближення двох церков, в той час як УПЦ — відмінити своє рішення про припинення євхаристійного спілкування з Фанаром, що є одним із небагатьох шляхів повернення цієї церкви у канонічне поле.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Більшість авторів, які вивчають означену тематику, чітко вказують на необхідність налагодження діалогу між УПЦ та ПЦУ, як на необхідну умову їхнього об’єднання (В. Бондаренко, Кирило Говорун — архимандрит, С. Чапнін, О. Саган та ін.).

Автори відмічають зближення характеристик ПЦУ та УПЦ, що дає надію на те, що згодом під тиском громадськості відбудеться їхнє зближення та об'єднання. Найбільшою перепорою на шляху до їхнього об'єднання постає проблема виборів предстоятеля єдиної православної церкви в Україні. При цьому теоретичний аналіз ситуації, що складається між двома церквами, компаративістський метод, метод включеного вивчення та моделювання процесу об'єднання набувають все більшого значення.

Постановка завдання. Метою статті є пошук дієвих моделей об'єднання двох церков, вироблення алгоритмів включення у цей процес Української держави та Вселенського патріархату, виявлення можливих сценаріїв створення умов для практичного початку перемовин між УПЦ та ПЦУ.

Уся підготовча робота до надання Томосу про незалежність православних в Україні і весь глибинний сенс цього документу зводилися до того, щоб усі православні церковні структури об'єдналися в єдину Церкву, що мала б на початку митрополичий, а згодом і патріарший статус. Вселенський патріарх Варфоломій упродовж усього часу, коли він та його найближчі сподвижники предметно займалися унезалежненням православних в Україні, постійно підкреслював, що саме об'єднання усіх православних нашої країни є його основною метою. Саме на такій основі він бачив утворення Православної Церкви України та дарування їй автокефалії. Ця ж думка продовжує залишатися домінантою його роздумів і дій щодо православних в Україні. Так, зокрема, характеризуючи перебіг подій в українському православ'ї уже після кількох років її незалежності, в інтерв'ю французькому телебаченню він заявив: "Наша мета об'єднати усі православні Церкви України, і митрополита Онуфрія, і митрополита Епіфанія, щоб вони об'єдналися в теорії і на практиці, стали однією помісною церквою і були визнані іншими сестринськими православними Церквами [2].

Свого часу, ідучи на проведення Об'єднавчого собору, що відбувся в Софії Київській 15 грудня 2018 року, як патріарх Варфоломій, так і митрополит Халкідонський Іммануїл Адамакіс, який був уповноваженим на організацію і проведення цього собору, недооцінили згубних наслідків багаторічної міжправославної боротьби в Україні, що культивувалася тут починаючи з проведення у 1992 р. т. з. Харківського собору, що усунув митрополита Філарета Денисенка від керівництва щойно утвореною Українською Православною Церквою, поставивши замість нього митрополита Володимира Сабодана. Понад три десятиліття насаджування ворожнечі між православними українцями призвело до того, що попри оптимістичні оцінки щодо участі в Об'єднавчому соборі серйозного представництва УПЦ, справа закінчилася тим, що з усього єпископату цієї Церкви, в соборі узяли участь лише два митрополити — Симеон Шостацький та Олександр Драбинко. Навіть митрополит Черкаський і Канівський Сафроній Дмитрук, який упродовж багатьох років публічно заявляв про бажаність автокефалії для православних в Україні, не взяв участі в Об'єднавчому соборі. Даючи інтерв'ю BBC з приводу можливого об'єднання митрополит заявив: "...уявіть собі, у нас (УПЦ МП) є монастирі, приходи — немало, 12 тисяч. І от з цих 12 тисяч скільки перейде (до нової церкви) решта залишиться, і ці переходи відбуватимуться з великою натугою, можливо, не без крові. Але це все дуже просто можна було б вирішити, без жодних розколів. Моя особиста думка: якби всі наші єпископи вирішили перейти (до нової церкви) ніякого розколу не було б. Всі наші віруючі пішли б за нами. Були б незадоволені але це природньо, більшість залишилася б при нашій церкві. Не треба було б нічого робити з парафіями, вони всі були б нашими, бо вони б належали до церкви, у яку ми погодилися перейти. Все!" [3].

Однак, позиція різкого несприйняття Московським патріархатом рішень Константинопольського патріархату від 11 жовтня 2018 року знайшла свій вираз у заяві від 15 жовтня цього ж року, що ці рішення "стосовно українського церковного питання є недійсними і такими, що не мають жодної канонічної сили" та є наслідком "спекулятивного трактування церковної історії" [4]. Це і визначило позицію абсолютної більшості єпископату УПЦ. Вони відмовилися від участі в роботі Об'єднавчого собору і навіть пішли на очевидно непотрібний крок, будучи частиною РПЦ, УПЦ МП слідом за РПЦ також розірвала євхаристійне спілкування з Константинопольським патріархатом, чого не вимагалось від УПЦ МП як сукупності єпархій РПЦ в Україні. Хоча можна припустити, що цей крок УПЦ був спровокований священноначаллям РПЦ аби поставити для УПЦ ще один бар'єр у налагодженні самостійних зв'язків з Фанаром у майбутньому. Це стане особливо очевидним після проведення 27 травня 2022 року Собору УПЦ у Свято-Пантелеймонівському жіночому монастирі у Феофанії.

Результати цього Собору були неоднозначними. Відсутність повної підтримки його рішень з боку ряду єпархій УПЦ та складність ситуації, в яку втратила ця Церква, обумовили контрарверсійність рішень прийнятих на Соборі. І хоча церковні автори схильні високо оцінювати результати цього церковного форуму, в УПЦ не були подолані партикуляристські настрої [5].

Відомий дослідник православ'я С. Чапнін, погоджуючись з думкою про те, що Собор своїми рішеннями заклав дорогу до повернення УПЦ в лоно РПЦ, визначив три моделі розвитку УПЦ у нових умовах:

1) приєднання/об'єднання з ПЦУ, котра вже отримала Томос про автокефалію від Вселенського патріарха — однаке судячи по жорстким формулюванням Собору відносно ПЦУ, цей шлях буде складним і довгим — вірогідніше за все відчутні результати можна очікувати в дуже віддаленій перспективі;

2) створення екзархату (чи кількох екзархатів в юрисдикції Вселенського патріарха на території України) однак на це повинна бути воля, перш за все, Вселенського патріарха і не факт, що представники митрополита Онуфрія зможуть успішно провести такі перемовини;

3) отримання *de facto* визнання з боку хоча б кількох помісних Православних церков та існування в "сірій зоні" — ясного автокефального статусу ніби і немає, але відмовлятися від спілкування помісні Церкви не будуть, оскільки було б безумством виштовхувати в розкол Церкву, в якій 52 єпархії і понад 12000 парафій, і яка сама йти в розкол не хоче, цей шлях можна назвати "РПЦЗ 2.0", дуже вірогідно, що саме в цьому і полягає основний план митрополита Онуфрія.

С. Чапнін зазначає: "...Наскільки довгим і болючим буде шлях автокефалізації УПЦ сказати важко. Однак зараз важливо допомогти найбільшій релігійній общині України набутти нового статусу. В цьому могла б проявитися солідарність помісних Православних церков з УПЦ. Очевидно, що останніми роками Церкви були досить скупими на прояв солідарності" [6].

Від себе додамо, що не останню роль у відсутності такої солідарності в інших помісних Православних Церквах, значною мірою продиктована жорсткою позицією щодо УПЦ з боку Московської патріархії та РПЦ загалом. А з ними ніхто не хоче псувати стосунки.

Наслідком прийнятих у Феофанії рішень, на думку архімандрита Кирила Говоруна, - може стати втрата єдності УПЦ. "...Швидше за все, ми побачимо початок дезінтеграції УПЦ. Ми бачимо, що УПЦ і так уже була фактично федерацією, а може перетворитися і в конфедерацію єпархій. Це спекулятивне передбачення, але УПЦ легко може розділитися щонайменше на дві частини. Одна буде дрейфувати в бік діалогу зі світовим православ'ям та ПЦУ, а друга – в бік Москви, можливо з перспективою створення екзархату РПЦ в Україні. Хоча, звичайно, багато буде залежати від успіхів ЗСУ по звільненню українських земель" [7].

З ним погоджується член Священного Синоду УПЦ митрополит Клімент Вечеря. Визнаючи можливість такої дезінтеграції Церкви він, однак, зауважує, що: "...якби собор просто проігнорував питання, що часто вимагали діаметрально протилежних рішень, то все б закінчилося скандалом, і на цьому історія УПЦ могла б і завершитися. А я впевнений, що 27 травня історія УПЦ не лише не завершилася, а навпаки – ми з Божою поміччю отримали чергову перемогу", – зазначив він [7].

Сьогодні, коли минув достатньо тривалий відтинок часу, що відділяє нас від часу проведення Собору можна сказати, що дезінтеграційні процеси в цій Церкві не такі вже й потужні, якщо не брати до уваги протиправне відторгнення Російською православною церквою єпархій УПЦ, що виявилися на тимчасово окупованих територіях. Звичайно, їхнє повернення врегулювало б чимало проблем. Однак, при цьому не можна не помічати відверто промосковських настроїв частини єпископату УПЦ, що продовжує діяти також і на контрольованих Україною територіях.

З нашої точки зору, значно більша проблема полягає у відсутності контактності між УПЦ та ПЦУ. Церкви не лише не йдуть на зустріч одна одній, а ведуть безплідні дискусії щодо переваг одна над одною, що підігріваються конфесійними ЗМІ та активістами обох Церков. Собор УПЦ у своїй Постанові від 27.05.2022 року "...висловив глибокий жаль у зв'язку з відсутністю єдності в українському православ'ї. Існування розколу Собор сприймає як глибоку болючу рану на церковному тілі. Особливо прикро від того, що останні дії Константинопольського Патріарха в Україні, наслідком яких стало утворення "Православної Церкви України", лише поглибили непорозуміння та привели до фізичного протистояння.

Але навіть у таких кризових обставинах Собор не втрачає сподівання на відновлення діалогу. Для того, щоб діалог відбувся, представникам ПЦУ необхідно:

- припинити силові захоплення храмів та примусові переводы парафій Української Православної Церкви;

- усвідомити, що їхній канонічний статус, як він зафіксований у “Статуті Православної Церкви України”, є фактично неавтокефальним і значно поступається свободам і можливостям у реалізації церковної діяльності, які передбачені Статутом про управління Українською Православною Церквою;

- вирішити питання канонічності ієрархії ПЦУ, адже для Української Православної Церкви, як і для більшості Помісних Православних Церков, є цілком очевидним, що для визнання канонічності ієрархії ПЦУ необхідне відновлення апостольської спадкоємності її єпископів.

Собор виражає глибоке переконання, що запорукою успіху діалогу має стати не тільки бажання до відновлення церковної єдності, але й щире прагнення вибудовувати своє життя на засадах християнської совісті та моральної чистоти” [9].

Позиція Собору УПЦ у справі налагодження діалогу з ПЦУ фактично стала відповіддю на “Звернення Архієрейського Собору УПЦ (ПЦУ) до ієреїв, духовенства та вірних в юрисдикції Московського патріархату в Україні (24 травня 2022 р.)”, в якому пропонувалося наступне “1. Закликаємо вас розпочати офіційний діалог без проголошення попередніх передумов. ... 2. Закликаємо вас визнати рішення Вселенського Патріархату від жовтня 2018 р. у справі апеляцій з України щодо неканонічних рішень РПЦ. ... Відтак УПЦ МП має відкликати рішення щодо розриву свого спілкування зі Вселенським Патріархатом та рядом Помісних Церков, а також за прикладом Сербського Патріархату послідувати рішенню Вселенського Патріархату щодо визнання канонічності ієрархії ПЦУ. Вже не раз було засвідчено, що відсутність на даний час між нами згоди в питаннях юрисдикції не повинна створювати перешкод для співслужіння та єднання в Євхаристії. 3. Закликаємо вас, наших братів та сестер у православній вірі, послідувати Томосу про автокефалію, в якому визначено, що всі єпархії, монастирі, парафії та інші православні церковні установи повинні бути в юрисдикції автокефальної Православної Церкви України. Існування юрисдикції Московського патріархату в Україні, як і будь-який інший спосіб, який передбачає окреме від ПЦУ існування православних церковних структур в нашій державі – канонічна аномалія, порушення, яке раніше чи пізніше має бути виправлене. 4. Закликаємо вас підтримати притягнення Російського патріарха Кирила до канонічної відповідальності та позбавлення його Патріаршого престолу за поширення єретичного етнофілетичноговчення на основі ідеології “русского міра”, надання “благословення” російським військам на війну в Україні, яка продовжує спричиняти руйнування та численні жертви, а також за провокування схизми в Церкві...” [10].

Ці два зацитовані вище документи, що належать відповідно, УПЦ та ПЦУ, засвідчують протистояння двох точок зору на події, що відбулися в Україні на межі 2018-2019 рр. Одну з них обстоює Російська православна церква та православні Церкви, які тією чи іншою мірою залежні від РПЦ, а другу – Церкви, що мають грецьке коріння і орієнтуються на Вселенську патріархію та визнали Православну Церкву України.

Більше того, події, пов'язані із наданням ПЦУ автокефалії викликали розділення у світовому православ'ї, що зберігається і нині. З цим пов'язані не лише розрив у євхаристійному спілкуванні РПЦ та УПЦ із Вселенською патріархією, але і утворення РПЦ свого “екзархату” в Африці, територія якої канонічно підпорядковується Александрійській православній церкві. Підготовка до надання ПЦУ автокефалії вплинула і на підготовку та проведення Всеправославного собору на Криті у 2016 р. та загострила протистояння між РПЦ та Вселенським патріархатом у інших сферах церковного життя.

Виходячи із власних інтересів, пов'язаних із здобуттям канонічної визначеності власного статусу УПЦ мала б поновити свої повноцінні зв'язки із Вселенською патріархією. Однак вона не робить кроків, спрямованих на відновлення євхаристійного спілкування із Фанаром. Хоча окремі моменти в діях УПЦ вказують на її рух у цьому напрямку. Зокрема ідеться про присутність на заупокійному богослужінні, очолюваному Вселенським патріархом Варфоломієм, митрополита Тернопільського Сергія Генсичького на похованні патріарха Грузинської Православної Церкви Іллі II у березні 2026 року. При цьому в УПЦ зберігається значна частина ієрархів, які не сприймають ідеї відновлення євхаристійного

спілкування із Вселенським патріархатом. У першу чергу ідеться про митрополита Антонія Паканича, Луку Коваленка, Феодосія Снігірьова, Павла Лебідя, Арсенія Яковенка. Володимира Мороза та ряду інших ієрархів, які діють на підконтрольній Україні території, не кажучи вже про єпископат тих епархій, які виявилися на тимчасово окупованій території України.

Така розстановка сил всередині УПЦ змушує її Предстоятеля митрополита Онуфрія Березовського до демонстрації невизначеності у цьому питанні. Цьому безумовно сприяють і рішення Собору у Феофанії, який, як уже зазначалося, віддав цілий ряд питань, що належать до компетенції Предстоятеля та Священного Синоду УПЦ на розгляд епархіальних архиєреїв, що лише посилює “конфедеративні засади” (за виразом архимандрита Кирила Говоруна) нинішньої Української Православної Церкви. Таким чином можна констатувати, що послаблення церковної дисципліни, з одного боку, допомагає зберігати умовну церковну єдність, а з другого – поглиблює протиріччя всередині цієї Церкви та фактично дезінтегрує її. Очевидно саме цим зумовлена позиція її Предстоятеля, що зводиться до очікування кінця російсько-української війни. Саме ця позиція породжує критичні настрої у експертному середовищі щодо Предстоятеля УПЦ і прочитується багатьма з них, як спроба “ждуна/почекуна”, який хоче дочекатися саморозв'язку складних внутрішніх проблем і процесів у підпорядкованій йому Церкві. Безумовно, що подальший перебіг війни внесе більшу ясність у ці питання, але пасивне очікування їх розв'язання не додає УПЦ авторитету в очах Української держави та нашого суспільства. Рано чи пізно УПЦ в особі її Предстоятеля та ієрархії змушена буде визначатися в усіх складних питаннях у її ставленні до української ідентичності, до існуючої поруч ПЦУ, до Московського патріархату, до поминання патріарха РПЦ Кирила тощо.

Доволі несподівані зразки такої визначеності демонструє нині митрополит Агафангел Саввін та його оточення і вихідці з Одеської епархії (митрополит Євлогій Гутченко, архієпископ Сільвестр Стойчев, вікарії Одеської епархії архієпископ Віктор Биков, Діодор Васильчук, єпископ Сергій Михайленко, архідиякон Андрій Пальчук та інші). Доволі показовою у цьому відношенні стала “Заява архиєреїв Української Православної Церкви щодо дій Синоду Руської Православної Церкви стосовно епархій УПЦ, що розташовані на тимчасово окупованих територіях України” від 31.10.2024 р., яку підписала третина правлячих та вікарних єпископів УПЦ. Звинувачуючи РПЦ у порушенні Другого канону Другого Вселенського Собору та Восьмого канону Третього Вселенського Собору, що забороняють будь-якому єпископу втручатися у юрисдикцію іншого єпископа, українські владики, зокрема зазначають, що анексія тимчасово окупованих епархій УПЦ та самовільне зміщення архиєреїв на цих епархіях “...спрямоване на підрив самостійності України та самого буття Української Православної Церкви в тяжких умовах воєнних дій на території України. Адже антиканонічне звільнення митрополита Іларіона, українця за походженням, будівничого Донецької епархії, багаторічного архіпастиря на Донеччині та призначення на його місце архиєрея-росіянина свідчить саме про прагнення Москви анексувати канонічну територію Української Православної Церкви з метою знищення її самостійності та незалежності. Ми не погоджуємось із таким рішенням, вимагаємо його негайної відміни, закликаємо до відмови від агресивної церковної політики щодо Української Православної Церкви та її багатостраждальної пастви, до поваги кордонів канонічної Української Православної Церкви, суверенітету та територіальної цілісності України” [11]. Очолив список “підписантів” цієї заяви саме митрополит Одеський і Ізюмський Агафангел Саввін, а також ряд авторитетних українських владик. Той факт, що єпископи, які підписали цитовану заяву представляють епархії з усіх регіонів України свідчить про доволі високий ступінь готовності єпископату УПЦ до перемовин як з Вселенським патріархатом, так і з Православною Церквою України щодо об'єднання православних в Україні. Хоча вже зараз зрозуміло, що від кожного із суб'єктів об'єднавчого процесу буде вимагатися певна міра здорового компромісу, що не виходив би за рамки канонічного поля Православної церкви.

Оскільки заклик Константинопольського патріарха щодо об'єднавчої дії Томосу для ПЦУ не втілюється в життя повною мірою, а ситуація в українських православних церквах поволи рухається до їхнього об'єднання, то патріарх Варфоломій доклав нових зусиль до налагодження діалогу між ПЦУ та УПЦ. Під час спілкування з митрополитом Епіфанієм Константинопольський патріарх неодноразово піднімав питання налагодження діалогу, але належної реакції з боку священноначалля ПЦУ добитися так і не зміг. Відсутність реального

діалогу між двома українськими церквами об'єктивно шкодить іміджеві патріарха Варфоломія у православному світі, оскільки ряд церков звинувачують його в одноосібному вирішенні питання про автокефалію ПЦУ. Тому млява реакція митрополита Епіфанія на пропозиції Фанара щодо діалогу ПЦУ з УПЦ певною мірою виглядає як невдячність своєму благодійнику, що в душі церковної ікономії вирішив питання щодо об'єднання УПЦ КП та УАПЦ і утворення автокефальної ПЦУ. Священноначалля цієї церкви вочевидь влаштовує статус-кво і навіть інтереси Вселенської патріархії не можуть розпалити в них бажання до діалогу з УПЦ. Не турбують їх і інтереси Української держави, яка кривно зацікавлена в об'єднанні ПЦУ з УПЦ та утворенні єдиної помісної Православної Церкви в Україні на основі уже отриманого Томосу та можливого завоювання цією церквою патріаршого статусу.

Усі суб'єкти цього процесу усвідомлюють його складнощі і, особливо, обрання очільника об'єднаної церкви. Однак будемо сподіватися, що як для митрополита Епіфанія, так і для митрополита Онуфрія інтереси нашого народу переважать їхні приватні інтереси. Гадаємо, що вони б могли відпрацювати таку модель об'єднання ПЦУ з УПЦ, яка б не видавалася образливою для кожного з них, для єпископату, священства і мирян обох церков. Тим більше, що в церковній історії є безліч прикладів виборів предстоятеля церкви у такий спосіб, коли претенденти на це високе служіння більшою мірою покладалися на Промисел Божий, як це було, наприклад, при обранні патріарха Московського на помісному соборі Російської Православної Церкви в 1917-1918 рр., що відбувався в Москві по завершенню двохсотлітнього Синодального періоду у цій церкві.

Так і предстоятелі двох українських Православних Церков, попри те, що статутні документи як ПЦУ, так і УПЦ утверджують довічний статус обох митрополитів як очільників своїх церков, знайдуть у собі сили зглянутися на православний народ і напрацюють модель обрання нового очільника об'єднаної церкви, проявлять свою жертвовність заради єдності православних в Україні. Саме до цього їх закликає Вселенський патріарх у своєму Вітальному слові, виголошеному під час співслужіння з митрополитом Київським Епіфанієм у патріаршому храмі в день Святого Богоявлення, 6 січня 2026 року. Патріарх Варфоломій наголошує на тому, що надаючи автокефальний статус ПЦУ Церква-Мати вчинила небездоганно. "Історичні випробування тут і там, можливо, не дали змоги своєчасно усвідомити й оцінити масштаб проблеми... Свята Церква, ведена Духом, таїнственно відсікає хворе, зіпсуте і згниле та оновлює постаріле. Розв'язання безвихідних ситуацій є елементом оновлення і підтвердження церковної істини. У Православній Східній Церкві не існує безвиході і невиліковних станів, якими б болісними вони не здавалися" [12].

Відновлення давно спотвореного церковного стану в Україні, на думку патріарха Варфоломія, вимагало прийняття апеляцій, поданих в душі покаяння й усвідомлення помилок і спонукало задіяти усі можливості для посередництва і примирення сторін: "...Бо примирення вимагає виходу з упертої впевненості, що лише одна сторона володіє абсолютною істиною. Церковний досвід навчив, що для досягнення рівноваги потрібні жертви. У церковному житті справедливості завжди на боці загубленого" [12].

Рятуючи розхитану церковну ієрархію в Україні і рятуючи тих, хто був у схизмі Церква-Мати переконалася, що: "Відчуття самодосконалості ієрархічної більшості та переконання у власній перевазі, на жаль, не стали добрим порадиником для розвитку подій... Подальший розвиток подій відомий і болісний... І ми знову, як і багато разів, закликаємо ту шановну ієрархію, що залишилася в Україні, під проводом митрополита Онуфрія, переглянути свою позицію. Закликаємо самих себе і одне одного до невпинної молитви, насамперед за церковне примирення. Беззастережно засуджуємо крайнощі, звідки б вони не походили. Радимо державним органам утримуватися від втручання у внутрішні церковні справи. Ще раз даємо можливість до єдності тих, хто залишився осторонь, і, зрештою просимо прощення, якщо через наше смиренне мовчання ми дали декому враження, що з нашого боку була якась інша — людська, а не церковна — перспектива щодо всієї проблеми. Ваше Блаженство! Велика Христова Церква, згадуючи сьогодні "суботню" річницю — надання з її боку інституційного підґрунтя через дарування автокефального устрою та підписання тут відповідного Томосу — звертає до Вас щирі материнські настанови, Вона вказує, отже шлях: повністю виснажувати себе у ділах миру, виходити на площі і вулиці, щоби кликати дітей Божих на трапезу Його Царства, шукати шляхів наближення до співєпископів в Україні через діалог і пошук спільних точок до єдності; посвідчувати паству правдивими аспектами і виявами цієї справи. Ми певні, що здобутий Вами досвід сприятиме

знаходженню виходу і доведе, хто прагне миру “що переважає всякий розум”, а хто — небажаної нетерпимості та смуту... з надією чекаємо примирення та співдії у Святому Дусі між тими, що розділені... очікуємо добрих звісток про початок нового періоду у ваших справах” [12].

Ці наполегливі прохання патріарха Варфоломія, адресовані митрополиту Епіфанію докорінним чином відрізняються від позиції Московського патріархату, що упродовж двох десятиліть демонструвався по відношенню до православної пастви в Україні, яка намагалася знайти легітимні шляхи будівництва власної церкви, що була б незалежною від Москви. Остання пропонувала лише покаяння, визнання гріха розколу, пересвячення ієрархії, визнання неблагодатності вчинених нею таїнств і обрядів тощо. Тобто пропонувався шлях приниження і нівелювання власної гідності та національної ідентичності, що не міг бути сприйнятим тими, хто прийняв для себе рішення здобути незалежність явочним порядком, ідучи на порушення церковних правил та канонів, оскільки протилежною стороною нічого більш конструктивного не пропонувалося. Всі перемовини з “українського питання” за участі Московського патріархату, що носили суто міжцерковний чи навіть міжнародний характер, завжди мали наперед визначений висновок — повернення можливе лише через каяття та пересвячення ієрархії УПЦ КП та УАПЦ. Це були цілком позірні дії з боку Москви, що завжди носили суто імітаційний характер і ніколи не переслідували конструктивної мети. Унезалежнення православних в Україні завжди несло в собі екзистенційну загрозу для РПЦ, як з точки зору непоправних втрат українських церковних величин, так і з точки зору збереження цілісності історії РПЦ, яку її адепти сконструювали упродовж століть, перетворивши Київ на похідну від значно більш пізнішого періоду, коли на історичній арені з'явилося Московське царство. Тому і сьогодні УПЦ повинна пам'ятати, що РПЦ ніколи не дасть їй автокефалії. Натомість Вселенський патріарх чекає на те, щоб УПЦ дезавуювала свою заяву про розрив євхаристійного спілкування з Фанаром. Вибір, як бачимо, невеликий.

Як це стало очевидним з аналізу позиції патріарха Варфоломія щодо діалогу ПЦУ з УПЦ суб'єктами цього процесу є сам Вселенський патріархат, ПЦУ та УПЦ, а також Українська держава і наше суспільство. Само собою зрозуміло, що Вселенська патріархія готова до всього сприяння налагодженню діалогу та майбутньому об'єднанню двох українських Православних церков. Про це свідчать як заяви самого патріарха Варфоломія так і його найближчих сподвижників — митрополита Халкідонського Емануїла Адамакіса та архієпископа Америки Елпідифора Ламбриніадіса.

Митрополит Емануїл, зокрема, підкреслює: “...кожна зміна юрисдикції є водночас юридичною категорією та духовною подією, і ця подвійна природа робить будь-які спрощення небезпечними. Історія Православної Церкви в Україні, мабуть, є найхарактернішим прикладом такого прочитування юридичного і духовного прочитування канонів. Три розколи, розсіяння впродовж століть, створили надзвичайно складну ситуацію, що не піддається спрощеним схемам. Усі дороги, як ми знаємо, зрештою ведуть до Нового Риму — Константинополя, де знаходиться і канонічне джерело цих Церков. Цей зв'язок — духовний, кананічний та історичний — залишається живим, попри адміністративні рішення чи політичні доцільності [15].

Відтак Вселенський патріархат, керуючись, у першу чергу, трьома священними канонами: 6-м каноні I Вселенського Собору (Нікея), 3-м каноні II Вселенського Собору (Константинополь) та 28-м каноні IV Вселенського Собору (Халкідон), вказує на особливу першорядну роль Константинопольського патріархату як Матері-Церкви та на особливу роль Вселенського патріарха як регулятивного авторитету для усього православного світу. З цього історико-канонічного погляду витікає зміст сучасних церковних подій. Саме завдяки такому стану речей і в Україні у 2018-2019 рр. утвердилася православна автокефалія попри шалений спротив з боку Московського патріархату.

Відтак участь Вселенського патріархату у налагодженні діалогу між двома українськими Православними церквами — ПЦУ та УПЦ, виглядає для них як надзвичайне благо і перевага, оскільки вони можуть покласти на Фанар, як на творця і автора церковних канонів. В той же час ми мусимо констатувати, що ПЦУ, сама поява якої повністю залежала від активності Вселенської патріархії, поки що ставиться до організації діалогу з УПЦ досить формально. В той же час, на наше переконання, саме вона повинна була б стати локомотивом проведення цього діалогу, тим більше, що УПЦ в даний час знаходиться у стані розірвання

євхаристійного спілкування з Константинополем. Саме тому для ПЦУ ведення діалогу з УПЦ постає як обов'язок, а для УПЦ — як побажання і прохання з боку Вселенського патріарха.

Реальність же є такою, що ПЦУ лише формально виконала побажання Вселенського патріарха налагодити діалог з УПЦ. З цього приводу в документах засідання Священного Синоду ПЦУ від 2 лютого 2026 р. зазначається: “2. Синод мав міркування про подальші кроки у справі подолання церковного розділення в Україні. Було констатовано, що особисто Предстоятель Православної Церкви України, а також Священний Синод, Архієрейський собор та Помісний Собор Православної Церкви України протягом семи років неодноразово зверталися і закликали про початок конструктивного діалогу до православних ієреїв, духовенства та вірних в Україні, які продовжують всупереч канонічному порядку та визначенню Томосу про автокефалію, перебувати поза єдністю з ПЦУ, дотримуючись у цьому помилкових поглядів на церковні питання, визначених Московською патріархією РПЦ. На жаль дотепер Православною Церквою України жодної відповіді на ці численні звернення отримано не було і ніяких практичних конструктивних кроків іншою стороною не було здійснено.

Не зважаючи на це, Православна Церква України продовжує зусилля, спрямовані на досягнення церковної єдності в Україні відповідно до канонічного порядку та Томосу про автокефалію.

З метою надання організаційного сприяння та для координації розв'язання практичних аспектів щодо ведення конструктивного діалогу про подолання церковних суперечностей між православними в Україні, спровокованих помилковими поглядами та рішеннями Московської патріархії РПЦ, було вирішено утворити синодальну Комісію з діалогу у складі:

- Преосвященний Симон, митрополит Вінницький і Барський, Головний секретар Священного Синоду - голова Комісії;
- Преосвященний Димитрій, митрополит Львівський і Сокальський, голова Інституту церковної історії — заступник голови Комісії;
- Преосвященний Агапіт, архієпископ Вишгородський, секретар Київської митрополії;
- протоієрей Ярослав Романчук, ректор Київської православної богословської академії — секретар Комісії;
- протоієрей Віталій Даньчак, клірик Київської єпархії, м. Київ;
- протоієрей Валентин Гороховський, ставропігійний клірик Київської митрополії, м. Херсон.

Роботу Комісії координує Предстоятель, Блаженніший Митрополит Київський і всієї України Епіфаній. За погодженням з Предстоятелем Комісія може залучати до своєї роботи необхідних фахівців та консультантів.

Також Священний Синод ухвалив рішення затвердити, опублікувати і офіційно направити текст свого Звернення до православних вірних, духовенства та ієрархів в Україні, які залежать від позиції Російського патріархату” [16].

Як і всі попередні документи, у яких ішлося про налагодження діалогу між ПЦУ та УПЦ, підготовлені у Православній Церкві України, вирізняються відсутністю належної поваги до православних, що входять до складу УПЦ. З нашої точки зору, враховуючи нинішній розбрат у світовому православ'ї, що виник у зв'язку з утворенням ПЦУ, можливо не слід було б наголошувати на тому, що нинішній титул Предстоятеля УПЦ, визначений Вселенським патріархом як “митрополит у Києві”, оскільки УПЦ, поки що, продовжує залишатися більшою за ПЦУ, припинити посилалися на позитивні наслідки раніше проведених переговорів УПЦ КП та УАПЦ з митрополитом Володимиром Сабоданом, оскільки вони не принесли жодних позитивних наслідків і мали суто маніпулятивний характер. Взагалі порівняння двох предстоятелів УПЦ виглядає в документах ПЦУ недоречним так само як і ігнорування рішень Собору УПЦ, проведеного у Феофанії у травні 2022 р., оскільки за визначенням багатьох фахівців, він призвів до незворотнього руху УПЦ від РПЦ. Тому постійне нагадування про залежність позиції УПЦ від Російського патріархату виглядають у цих документах недоречними. Так само як і заклики до частини єпископату, духовенства і вірних “... хто справді бажає єдності для Церкви в Україні, піклується про православ'я, бажає блага українському народу [закликаємо] – до конструктивного діалогу” [17].

Крім цього, здається вже настала пора відкинути вимоги, зняти з порядку денного “попередні умови” для ведення діалогу. Якщо такі умови є, то в разі організації діалогу між двома Церквами вони будуть негайно поставлені в ході реальних перемовин. Серед умов, висунутих УПЦ до ПЦУ на Соборі у Феофанії, все може дискутуватися за виключенням першої умови — припинення силової боротьби за храми.

До недоречностей, як нам видається, відноситься і нагадування про ігнорування ієрархією УПЦ Об'єднавчого собору 2018 р. Непропрацьованість цього питання з єпископатом УПЦ може бути віднесена також до вини єпископату ПЦУ та Президента Петра Порошенка. Як би там не було, але утворена в ПЦУ Комісія для організації діалогу уже досить тривалий час нічим про себе не заявила. Вона наживо не проконтактувала із священноначаллям УПЦ, не вступила в контакт з ієрархією УПЦ на єпархіальному рівні.

Очевидно, що активність єпархіальних архієреїв ПЦУ жорстко контрольована, оскільки навіть залучення необхідних фахівців та консультантів до роботи Комісії планується запрошувати за погодженням із Предстоятелем ПЦУ. Таким чином у нас є усі підстави вважати, що і документи ПЦУ стосовно налагодження діалогу з УПЦ, що з'явилися на світ за побажанням Вселенського патріарха, стануть черговим голосом волаючого в пустелі, що не принесе ніяких зрушень у цьому питанні. Поруч з цим і позиція УПЦ у справі перемовин з ПЦУ також викликає чимало питань. Зрозуміло, що УПЦ вирізняється значною неоднорідністю у порівнянні з ПЦУ. Це, зокрема, засвідчив Собор УПЦ у Феофанії і на сьогодні, судячи з усього, ситуація не змінюється. В УПЦ чітко вимальовується група єпископів, які орієнтуються на РПЦ, не скасована по сьогодні і єдина ставропігія Московського патріарха — Корецький жіночий монастир. Скасування цієї ставропігії було б достойною відповіддю на анексію Російською церквою ряду єпархій УПЦ. Попри звернення ПЦУ в УПЦ також не поспішають створити свою комісію по налагодженню діалогу між двома церквами. Крім уже названої причини, пов'язаної з неоднозначним ставленням ієрархії УПЦ до питання єдності з ПЦУ, як уже зазначалося, ще однією важливою пересторогою для обох церков є питання обрання предстоятеля об'єднаної Церкви. До розв'язання цього питання можна було б залучити Вселенський патріархат, але для цього УПЦ необхідно дезавувувати своє колишнє рішення про розрив євхаристійного спілкування з Фанаром.

Насамкінець і Українській державі, як зацікавленій стороні у питанні об'єднання православних в Україні, слід було б приділити цьому питанню належну увагу. Це стосується як Державної служби з етнополітики і свободи совісті, так і місцевих органів влади, що могли б зайнятися цим питанням на регіональному та місцевому рівнях.

Це ж саме стосується і української громадськості, у першу чергу, Всеукраїнської ради церков та релігійних організацій, Асоціації релігієзнавців України, Софійського братства та різного роду ЗМІ, що цікавляться релігійною проблематикою. Питання установа діалогу між двома українськими Православними церквами є спільним інтересом для усіх згаданих тут суб'єктів і це потрібно для України та її православного люду.

Висновок. Складнощі в організації діалогу, а відтак і в об'єднавчому процесі двох українських Православних церков, виникають, у першу чергу, з причин недовір'я між цими Церквами, що сформувалися за довгі роки змагання та протистояння, що розпочалося ще в кінці 80-х років минулого століття і тривають досі. За ці майже сорок років стараннями Московського патріархату православним в Україні так і не вдалося напрацювати ефективні форми пошуку шляхів до об'єднання УПЦ з УПЦ КП та УАПЦ.

Ситуація у справі їхнього об'єднання зазнала суттєвих змін у зв'язку з отриманням ПЦУ Томосу про автокефалію від Вселенського патріархату у 2018-2019 рр. Однак, на наше переконання, у справі організації діалогу між ПЦУ та УПЦ слід було б змінити деякі акценти. Зокрема ПЦУ та Українській державі не слід продовжувати лінію на приєднання УПЦ до ПЦУ. Це тільки заважатиме зближенню цих двох церков. Домінуючим повинен стати тренд на об'єднання цих церковних структур, як рівноправних суб'єктів релігійного життя в Україні, виключити з обігу взаємні образи, що ще й досі трапляються, а тим більше — силові захоплення храмів. Навпаки, слід налагодити співробітництво між структурами ПЦУ та УПЦ на рівні парафій, єпархій та на загальноцерковному рівні. Провести насамкінець реальну зустріч між предстоятелями двох церков та комісіями, утвореними для організації діалогу між ними. І головне — визначитися з моделлю обрання глави об'єднаної Православної Церкви України, а для цього, вочевидь, доведеться скоригувати статuti обох церков в частині

пожиттєвого обрання їхніх предстоятелів. Тут, очевидно, не обійтися без втручання Вселенської патріархії та Української держави. Усім учасникам цього процесу слід пам'ятати, що велика мета об'єднання православних в Україні, виправдовує засоби її досягнення.

Список використаних джерел:

1. Говорун, Кирило, архимандрит 2019, *Політичне православ'я: доктрина, що розділяє Церкву*, пер. з англ. О. Панича, Київ : Дух і Літера, с. 57-72.
2. *Союз православних журналістів (СПЖ)* 2025, 'Патріарх Варфоломій: Ми не скасуємо Томос, ПЦУ та УПЦ повинні об'єднатися', 9 September. Available from: <<https://spzh.eu/ua/news/88014-patriarkh-varfolomij-mi-ne-skasujemo-tomos-ptsu-ta-upts-povinni-objednatisja>>. [6 March 2026].
3. *BBC News Україна* 2018, 'Митрополит УПЦ МП: за п'ять років автокефальна церква може стати єдиною в Україні', 16 November. Available from: <<https://www.bbc.com/ukrainian/features-46229989>>. [6 March 2026].
4. Червоненко, В 2018, 'Розрив Москви з Константинополем: як це вплине на українців', *BBC News Україна*, 13 October. Available from: <<https://www.bbc.com/ukrainian/features-45881531>>. [6 March 2026].
5. *Українська Православна Церква: віхи історії* 2026, 2nd edn. Київ: Київська духовна академія і семінарія; Вид-во "Титло", с. 162-169.
6. Чапнін, С 2022, 'Православие в Украине: война или еще одна автокефалия', *Public Orthodoxy*, 31 May. Available from: <<https://publicorthodoxy.org/ru/2022/05/31/%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%B5-%D0%B2-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B5-%D0%B2%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D0%B0-%D0%B8-%D0%B5%D1%89%D0%B5-%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B0/>>>. [6 March 2026].
7. Хоменков, С, Червоненко, В & Лотарьова, А 2022, "Битие определяет сознание". Избавилась ли УПЦ от Московского патриарха?, (інтерв'ю митрополита Климента Вечері), *BBC News Україна*, 20 May. Available from: <<https://www.bbc.com/ukrainian/features-61625756>>.
8. *BBC News Україна* 2018, 'УПЦ МП розриває стосунки з Константинополем', 13 November. Available from: <<https://www.bbc.com/ukrainian/news-46198397>>. [6 March 2026].
9. *Українська Православна Церква: віхи історії* 2026, 2nd edn. Київ : Київська духовна академія і семінарія; Вид-во "Титло", с. 210-211.
10. *Православна Церква України* 2022, Документи. *Звернення Архієрейського Собору УПЦ (ПЦУ) до ієреїв, духовенства та вірних в юрисдикції Московського патріархату в Україні*, 22 May. Available from: <<https://www.pomisna.info/uk/document-post/zvernennya-arhiyerejskogo-soboru-upts-ptsu-doiyerarhiv-duhovenstva-ta-virnyh-v-yurysdyktsiyi-moskovskogo-patriarhatu-v-ukrayini-24-travnya-2022-r/>>. [6 March 2026].
11. *Українська Православна Церква* 2024, 'Заява архієреїв УПЦ щодо дій Синоду Руської Православної Церкви стосовно єпархій УПЦ, що розташовані на тимчасово окупованих територіях', 31 October. Available from: <<https://eparhia.vn.ua/2024/10/31/zayava-arhiereiv-ukrainskoi-pravoslavnoi-cerkvi-shhodo-dij-sinodu-ruskoi-pravoslavnoi-cerkvi-stosovno-ieparhij-upc-shho-roztashovani-na-timchasovo-okupovanih-teritoriyah-ukraini/>>. [6 March 2026].
12. *Релігія в Україні* 2026, 'Вітальне слово Його Всесвятості Вселенського Патріарха Варфоломія під час співслужіння з Блаженнішим митрополитом Київським Епіфанієм у Всечесному Патріаршому храмі Свято Богоявлення, 6 січня 2026 року'. 8 January. Available from: <<https://www.religion.in.ua/main/51849-vselskij-patriarkh-zaklikav-mitropolita-epifaniya-shukati-shlyaxiv-nablizhennya-do-spivuyepiskopiv-v-ukrayini-cherez-dialog-i-poshuk-spilnix-tochok-do-yednosti-povnij-tekst-promovi.html>>. [6 March 2026].
13. *Релігія в Україні* 2026, 'Митрополит Сумський УПЦ Євлогій: Кирило Гундяєв зазнав "кораблекрушіння у вірі"', 2 January. Available from: <https://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/51843-mitropolit-sumskij-upc-yevlogij-kiril-gundyayev-zaznav-korablekrushinnya-u-viri.html>. [6 March 2026].
14. Червоненко, В 2024, 'Непогора в УПЦ МП? Що значить різка заява третини єпископів проти Росії за спиною Онуфрія', *BBC News Україна*, 1 November. Available from: <<https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c3e84npzznzo>>. [6 March 2026].
15. Еммануїл, митрополит 2026, 'Церковне та канонічне значення юрисдикції. Доповідь старшого митрополита Халкідонського', *Релігія в Україні*, 1 March. Available from: <<https://www.religion.in.ua/main/51861-cerkovne-ta-kanonichne-znachennya-zmin-yurisdikciyi-dopovid-starshogo-mitropolita-xalkidonskogo-emmanuyila.html>>. [6 March 2026].
16. *Православна Церква України* 2026, 'Офіційне повідомлення про засідання Священного Синоду 2 лютого 2026 р'. Available from: <<https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/ofitsijne-povidomlennya-pro-zasidannya-svyashhennogo-synodu-2-lyutogo-2026-r/>>. [6 March 2026].
17. *Православна Церква України* 2026, 'Звернення Священного Синоду до православних вірних, духовенства в Україні, які залежать від позиції Російського патріархату'. Новини, 2 February. Available from: <<https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/zvernennya-svyashhennogo-synodu-do>>.

pravoslavnyh-virnyh-duhovenstva-ta-iyerarhiv-v-ukrayini-yaki-zalezhat-vid-pozytsiyi-rosijskogo-patriarhatu/>. [6 March 2026].

References:

1. Hovorun, Kyrylo, arkhymandryt 2019, *Politychne pravoslavia: doktryna, shcho rozdiliaie Tserkvu [Political Orthodoxy: A Doctrine that Divides the Church]*, per. z anhl. O. Panycha, Kyiv : Dukh i Litera, s. 57-72. [in Ukrainian].
2. *Soiuz pravoslavnykh zhurnalistiv (SPZh)* 2025, 'Patriarkh Varfolomii: My ne skasuiemo Tomos, PTsU ta UPTs povynni obiednatysia [Patriarch Bartholomew: We Will Not Revoke the Tomos, the OCU and the UOC Must Unite]', 9 September. [in Ukrainian]. Available from: <<https://spzh.eu/ua/news/88014-patriarkh-varfolomij-mi-ne-skasujemo-tomos-ptsu-ta-upts-povinni-objednatisja>>. [6 March 2026].
3. *BBC News Ukraina* 2018, 'Mytropolyt UPTs MP: za piat rokiv avtokefalna tserkva mozhe staty yedynoiu v Ukraini [Metropolitan of the UOC-MP: In Five Years the Autocephalous Church May Become the Only One in Ukraine. Metropolitan Safronii]', 16 November. [in Ukrainian]. Available from: <<https://www.bbc.com/ukrainian/features-46229989>>. [6 March 2026].
4. Chervonenko, V 2018, 'Rozryv Moskvy z Konstantynopolem: yak tse vplyne na ukraintsiiv [Moscow's Break with Constantinople: How It Will Affect Ukrainians]', *BBC News Ukraina*, 13 Octovber. [in Ukrainian]. Available from: <<https://www.bbc.com/ukrainian/features-45881531>>. [6 March 2026].
5. *Ukrainska Pravoslavna Tserkva: vikhy istorii [Ukrainian Orthodox Church: Milestones of History]* 2026, 2nd edn. Kyiv: Kyivska dukhovna akademiia i seminariia; Vyd-vo "Tytlo", s. 162-169. [in Ukrainian].
6. Chapnin, S 2022, 'Pravoslavnye v Ukraine: voyna yly eshche odna avtokefalyia [Orthodoxy in Ukraine: War or Yet Another Autocephaly]', *Public Orthodoxy*, 31 May. [in Ukrainian]. Available from: <<https://publicorthodoxy.org/ru/2022/05/31/%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%B5-%D0%B2-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B5-%D0%B2%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D0%B0-%D0%B8-%D0%B5%D1%89%D0%B5-%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B0/>>. [6 March 2026].
7. Khomenkov, S, Chervonenko, V & Lotarova, A 2022, "Byte opredeliaet soznanye". Yzbavylas ly UPTs ot Moskovskoho patriarkha? ["Beating Determines Consciousness." Has the UOC Freed Itself from the Moscow Patriarch?], (interviu mytropolity Klymenta Vecheri), *BBC News Ukraina*, 20 May. [in Ukrainian]. Available from: <<https://www.bbc.com/ukrainian/features-61625756>>.
8. *BBC News Ukraina* 2018, 'UPTs MP rozryvaie stosunky z Konstantynopolem [The UOC-MP Breaks Relations with Constantinople]', 13 November. [in Ukrainian]. Available from: <<https://www.bbc.com/ukrainian/news-46198397>>. [16 March 2026].
9. *Ukrainska Pravoslavna Tserkva: vikhy istorii [Ukrainian Orthodox Church: Milestones of History]* 2026, 2nd edn. Kyiv : Kyivska dukhovna akademiia i seminariia; Vyd-vo "Tytlo", c. 210-211. [in Ukrainian].
10. *Pravoslavna Tserkva Ukrainy* 2022, Dokumenty. 'Zvernennia Arkhiereiskoho Soboru UPTs (PTsU) do iiereiv, dukhovenstva ta virnykh v yurysdyksii Moskovskoho patriarkhatu v Ukraini [Orthodox Church of Ukraine. Documents. Appeal of the Bishops' Council of the UOC (OCU) to Priests, Clergy, and Faithful under the Jurisdiction of the Moscow Patriarchate in Ukraine]', 22 May. [in Ukrainian]. Available from: <<https://www.pomisna.info/uk/document-post/zvernennya-arhierejskogo-soboru-upts-ptsu-do-iyerarhiv-duhovenstva-ta-virnyh-v-yurysdyksiyi-moskovskogo-patriarhatu-v-ukrayini-24-travnja-2022-r/>>. [6 March 2026].
11. *Ukrainska Pravoslavna Tserkva* 2024, 'Zaiava arkhiiereiv UPTs shchodo dii Synodu Ruskoj Pravoslavnoi Tserkvy stosovno yeparkhii UPTs, shcho roztashovani na tymchasovo okupovanykh terytoriiakh [Statement of the Bishops of the UOC Regarding the Actions of the Synod of the Russian Orthodox Church Concerning UOC Dioceses Located in Temporarily Occupied Territories]', 31 Octovber. [in Ukrainian]. Available from: <<https://eparhia.vn.ua/2024/10/31/zayava-arhiereiv-ukrainskoi-pravoslavnoi-cerkvi-shhodo-dij-sinodu-ruskoj-pravoslavnoi-cerkvi-stosovno-ieparhij-upc-shho-roztashovani-na-timchasovo-okupovanih-teritoriyah-ukraini/>>. [6 March 2026].
12. *Relihiia v Ukraini* 2026, 'Vitalne slovo Yoho Vsesviatosti Vselenskoho Patriarkha Varfolomiia pid chas spivsluzhinnia z Blazhennishym mytropolytom Kyivskym Epifaniem u Vsechesnomu Patriarshomu khrami Sviato Bohoiavlennia, 6 sichnia 2026 roku. [Greeting Address of His All-Holiness Ecumenical Patriarch Bartholomew During the Concelebration with His Beatitude Metropolitan Epiphanius of Kyiv at the Patriarchal Church of the Holy Epiphany, 6 January 2026]', 8 January. [in Ukrainian]. Available from: <<https://www.religion.in.ua/main/51849-vselenskij-patriarx-zaklikav-mitropolita-epifaniya-shukati-shlyaxiv-nablizhennya-do-spivyepiskopiv-v-ukrayini-cherez-dialog-i-poshuk-spilnix-tochok-do-yednosti-povnij-tekst-promovi.html>>. [6 March 2026].
13. *Relihiia v Ukraini* 2026, 'Mytropolyt Sumskyi UPTs Yevlohii: Kyrylo Hundiaiev zaznav "korablekrushinnia u viri" [Metropolitan Yevlohii of Sumy: Kirill Gundyaev Has Suffered a "Shipwreck in Faith"]', 2 January. [in Ukrainian]. Available from: <https://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/51843-mitropolit-sumskij-upc-yevlogij-kiril-gundyayev-zaznav-korablekrushinnia-u-viri.html>. [6 March 2026].

14. Chervonenko, V 2024, 'Nepokora v UPTs MP? Shcho znachyt rizka zaiava tretyny yepyskopiv proty Rosii za spynoiu Onufriia [Defiance in the UOC-MP? What the Sharp Statement of One-Third of Bishops Against Russia Behind Onufrii's Back Means]', *BBC News Ukraina*, 1 November. [in Ukrainian]. Available from: <<https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c3e84npzznzo>>. [6 March 2026].
15. Emmanuil, mytropolyt 2026, 'Tserkovne ta kanonichne znachennia yurysdyksii. Dopovid starshoho mytropolitya Khalkidonskoho [The Ecclesiastical and Canonical Significance of changes of Jurisdiction. Report of the Senior Metropolitan of Chalcedon]', *Relihiia v Ukraini*, 1 March. [in Ukrainian]. Available from: <<https://www.religion.in.ua/main/51861-cerkovne-ta-kanonichne-znachennya-zmin-yurisdikciyi-dopovid-starshogo-mitropolita-xalkidonskogo-emmanuyila.html>>. [6 March 2026].
16. *Pravoslavna Tserkva Ukrainy* 2026, 'Ofitsiine povidomlennia pro zasidannia Sviashchennoho Synodu 2 liutoho 2026 r. [Official Communiqué on the Meeting of the Holy Synod of 2 February 2026]. [in Ukrainian]. Available from: <<https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/ofitsijne-povidomlennya-pro-zasidannya-svyashhennogo-synodu-2-lyutogo-2026-r/>>. [6 March 2026].
17. *Pravoslavna Tserkva Ukrainy* 2026, 'Zvernennia Sviashchennoho Synodu do pravoslavnykh virnykh, dukhovenstva v Ukraini, yaki zalezhat vid pozytsii Rosiiskoho patriarkhatu. [Appeal of the Holy Synod to Orthodox Faithful and Clergy in Ukraine Dependent on the Position of the Russian Patriarchate]', *Novyny*, 2 February. [in Ukrainian]. Available from: <<https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/zvernennya-svyashhennogo-synodu-do-pravoslavnyh-virnyh-duhovenstva-ta-iyerarhiv-v-ukrayini-yaki-zalezhat-vid-pozytsiyi-rosijskogo-patriarhatu/>>. [6 March 2026].

Надійшло до видання / Received
Прийнято до друку / Accepted

6.03.2026
01.04.2026